

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ فلسفه

فصلنامه علمی پژوهشی انجمن علمی تاریخ فلسفه

سال نهم، شماره سوم، زمستان ۱۳۹۷ [پیاپی ۳۵]

مدیر مسئول: آیت‌الله سیدمحمد خامنه‌ای
سردبیر: دکتر حسین کلباسی اشتری
مدیر اجرایی: مهدی سلطانی
ویراستار فارسی: فاطمه محمد
صاحب امتیاز: انجمن علمی تاریخ فلسفه
ناشر: بنیاد حکمت اسلامی صدرا
مترجم انگلیسی: دکتر رؤیا خویی
ویراستار انگلیسی: دکتر علی‌نقی باقرشاهی
اعضای هیئت تحریریه:

حمیدرضا آیت‌اللهی، استاد فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی
عبدالرزاق حسامی‌فر، دانشیار فلسفه دانشگاه بین‌المللی امام خمینی
نصرالله حکمت، استاد فلسفه دانشگاه شهید بهشتی
رضا داوری اردکانی، استاد فلسفه دانشگاه تهران
محمدتقی راشد محصل، استاد فرهنگ و زبانهای باستانی دانشگاه تهران
احد فرامرز قراملکی، استاد فلسفه دانشگاه تهران
حسین کلباسی اشتری، استاد فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی
سیدمصطفی محقق داماد، استاد حقوق دانشگاه شهید بهشتی
فتح‌الله مجتبایی، استاد ادیان و عرفان دانشگاه تهران
کریم مجتهدی، استاد فلسفه دانشگاه تهران

نشانی: تهران، بزرگراه رسالت، روبروی مصلاي بزرگ تهران، مجتمع امام خمینی(ره)، ساختمان شماره ۱۲.

صندوق پستی: ۶۹۱۹ - ۱۵۸۷۵ تلفن: پیگیری مقالات: ۸۸۱۵۳۲۲۱ اشتراک و فروش: ۸۸۱۵۳۵۹۴

مرکز تدوین: ۸۸۱۵۳۴۹۴ نمایر: ۸۸۴۹۳۸۰۳

www.hop.mullasadra.org Email: SIPRIn@mullasadra.org

چاپخانه: نقره آبی

شاپا: ۲۰۰۸-۹۵۸۹

براساس ابلاغیه شماره ۳/۱۸/۵۴۷۳۳ مورخ ۹۲/۴/۱۹ کمیسیون نشریات علمی کشور، فصلنامه تاریخ فلسفه دارای درجه علمی پژوهشی است. این فصلنامه در پایگاه‌های: ISC, Philosopher's Index و noormags نمایه میشود.

راهنمای تدوین مقاله

۱. فصلنامه تاریخ فلسفه نخستین نشریه تاریخ فلسفه در ایران است و مقالاتی را منتشر خواهد کرد: به روش پژوهشی اصیل و بنیادی تألیف شده باشد و حاوی نظریه، نگرش انتقادی، تحلیل تطبیقی یا برداشتی بدیع باشد.
۲. مقالات باید در حوزه تاریخ فلسفه و علوم عقلی، مطالعات تطبیقی، ریشه‌شناسی مکاتب و آراء فلسفی، یا سایر موضوعات تخصصی تاریخ فلسفه باشد.
۳. فصلنامه تاریخ فلسفه از مقالات برگرفته از آثار پژوهشی و پایان‌نامه‌های تحصیلی، با رعایت استنادات و ضوابط علمی مقرر، استقبال میکند.
۴. مطالب منتشر شده در فصلنامه تاریخ فلسفه بیانگر نظر و عقیده نویسندگان است و از این بابت مسئولیتی متوجه نشریه نیست.
۵. مقالات برگردان از زبانهای غیر فارسی یا مقالاتی که در جایی دیگر منتشر شده باشند، یا همزمان به نشریه دیگری ارائه شده باشند، بطور کلی مورد بررسی قرار نخواهند گرفت.
۶. هیئت تحریریه فصلنامه در پذیرش، اصلاح و ویرایش مقالات آزاد است. همچنین ارسال مقاله به این فصلنامه بمنزله واگذاری حق تجدید چاپ مقالات منتشر شده به فصلنامه نیز هست و فصلنامه حق دارد چنانچه لازم باشد، نسبت به تجدید چاپ این مقالات بزبان فارسی یا هر زبان دیگری اقدام نماید.
۷. نویسندگان محترم باید مقالات خود را به آدرس الکترونیکی siprin@mullasadra.org ارسال کنند یا لوح فشرده حاوی فایل مقاله را به‌همراه نسخه مکتوب مقاله ارائه دهند. لازم است همراه مقاله، نامه‌ی مبنی بر درخواست بررسی و انتشار مقاله که حاوی اطلاعات دقیق: رتبه علمی، محل فعالیت، نشانیهای تماس (آدرس، تلفن، تلفن همراه، نمابر، ایمیل) و مختصری از سابقه فعالیت پژوهشی مؤلف ارائه شود.
۸. مقالاتی که به آدرس الکترونیک فصلنامه ارسال میشوند، در بخش «subject» پست الکترونیکی، عبارت «مربوط به فصلنامه تاریخ فلسفه» ذکر گردد.
۹. تمامی مقالات باید دارای عنوان، چکیده و واژگان کلیدی (به دو زبان فارسی و انگلیسی)، فصلبندی مناسب، نتیجه‌گیری و فهرست منابع باشد.
۱۰. حجم چکیده مقالات حداکثر ۱۵۰ کلمه و اصل مقالات حداکثر ۶۰۰۰ کلمه و در محیط word تایپ شده باشد.
۱۱. مقالات دریافتی بهیچوجه مسترد نخواهد شد.
۱۲. فرایند ارزیابی مقالات دریافتی بشرح ذیل خواهد بود:
ویراستار علمی ← دو نفر از اساتید متخصص درباره موضوع مقاله ← هیئت تحریریه ← سردبیر.
بدیهی است مقالاتی که در هر یک از مراحل فوق بتأیید نرسد، با ملاحظه سردبیر، از دستور کار خارج خواهد شد.
۱۳. پیگیری نتیجه ارزیابی مقالات بر عهده مؤلف (مؤلفان) است.

شیوه ارجاع دهی و ارائه مباحث فرعی تکمیلی:

- هرگونه مطلب توضیحی و تکمیلی که ارتباط مستقیمی با محور مقاله نداشته باشد، باید بصورت پی‌نوشت ارائه شود.
- ارجاعات در فصلنامه تاریخ فلسفه باید بصورت پی‌نوشت با ذکر «نام مؤلف، نام منبع مورد استفاده، شماره صفحه» ارائه شود.
- ذکر مشخصات کامل کتابشناسی منابع، در فهرست منابع ضروری است.
- منابع غیر فارسی به همان زبان اصلی باید قید شوند.

سخن سردبیر ۵

سرچشمه‌های اندیشه بهمن یا صادر اول شیخ اشراق

نادیا مفتونی، مرتضی درودی جوان ۷

تأملی معناشناختی در توصیف خداوند به عقل بسیط در حکمت سینوی
(با نگاهی به سه تفسیر متفاوت از فخررازی، میرداماد و ملاصدرا)

سیدمحمد انتظام ۲۵

واکاوی علل عدم اقبال به فلسفه در دوره امویان اندلس

موسی الرضا بخشی، عبدالحسین لطیفی ۴۷

نگرش فلسفی خواجه نصیرالدین طوسی به مدیریت و اقتصاد خانواده

مسعود صادقی ۶۹

کی‌یرکگور و خاستگاه آموزه‌های دینی آگزیستانسیالیست

فاطمه محمد، محمد اکوان ۹۱

بررسی مواجهه ابن سینا با آراء پیشینیان در باب چیستی لذت

حوریه شجاعی باغینی، عین‌الله خادمی، امیرحسین منصوری‌نوری ۱۲۳

بازخوانی سیر تطور معناشناسی صفات الهی نزد اندیشمندان اسلامی

عبدالله میراحمدی ۱۴۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نزد اهالی فلسفه و متعاطیان علوم عقلی، همانگونه که میان «برهان» و «جدل» فاصله‌یی بسیار است، به همانسان میان «زبان برهان» و «زبان جدل» نیز تمایزی آشکار وجود دارد. در اینجا زبان بمعنای متعارف واژه یا حتی بمتابه ابزار و وسیله تفهیم و تفاهم نیست، بلکه در حکم آینه اندیشه و مجلای وجود درونی آدمی است. در تاریخ فلسفه، کمتر فیلسوفی را میتوان سراغ گرفت که به زبان و نسبت آن با هستی التفات نکرده باشد و این معنا تقریباً در میان تمامی مکاتب و طوایف فلسفه مشترک است که نحوه یافت و دریافت آدمی در زبان او جلوه‌گر میشود. البته این نحوه یافت، بمعنای تصدیق نسبی‌انگاری و سفسطه نیست، بلکه دلالت بر ظرفیت و استعداد گوناگون بشر در بیان و انعکاس واقعیت برای خود و دیگران دارد. روشن است که این یافت و وجدان در طول تاریخ فلسفه یکسان نبوده است و اگرچنین نبود، اختلاف و مناقشه‌یی نیز در میان آنان در نمیگرفت و اهالی فلسفه در همه یا اغلب مقولات و ابواب تفکر با یکدیگر توافق داشتند. با این همه، کارکرد زبان در ساحت وجود، بازتاب امر واقع و تصدیق نفس‌الامر و تمکین به حقیقت است؛ چنانکه تصدیق یا تکذیب لسانی در تمامی مناسبات انسانی به درجاتی حجیت دارد و مبنای افعال و جهتگیریها قرار میگیرد. بی‌جهت نیست در فلسفه همواره از حقیقت زبان پرسش شده و میشود و اینکه غالباً زبان را به صرف ساختار نحوی و ادبی تقلیل نمیدهند. افلاطون از زبان سقراط در رساله کراتولوس میگوید زبان چیزی از سنخ اعتبار و قرارداد صرف نیست و واژه و واژگان با هستی و عین حقیقت مناسبت دارد، تا آنجا که حروف و نحوه ترکیب و آرایش آنها نیز مستقل از خواست و قرارداد انسانهاست. شاید این مطلب برای شنونده عادی بسیار نامتعارف و مبالغه‌آمیز جلوه کند، لیکن توجه کنیم با سخن و دغدغه فیلسوف در دوهزار و چهارصد سال قبل، امروز نیز میتوان نسبتی پررنگ و معنادار برقرار کرد؛ چنانکه بخش مهمی از تأملات متفکران پست‌مدرن و هرمنوتیک به این عرصه اختصاص دارد. اهمیت موضوع از آنجا ناشی میشود که زبان عصر حاضر - که

۵

از رسانه و تبلیغات نیز بسیار مدد میگیرد. برغم آنکه از عقل و عقلانیت و لیبرالیسم و ارزشهای انسانی بسیار یاد میکند، اما در نتیجه بسط و غلبه نگاه خودبنیاد، نیست‌انگار و قدرت‌محور در دوره مدرن و ظهور انسان بریده از ماوراء و الوهیت و در واقع از هستی و خرد ناب، عمل و زبان او نیز دگرگون شده و برهان و عقلانیت جای خود را به جدل و سفسطه سپرده است. اگر روزی ماکیاولی و هابز از ظهور انسان منهای اخلاق و فضیلت خبر میدادند، امروزه زبان قدرت و تبلیغات و رسانه، چشم و گوش و تمییز مردمان را نیز در اختیار خود گرفته و به اصطلاح مدیریت میکند. دوری از زبان برهان و عقلانیت بیش از همه امروزه در سیاستمداران غربی و صاحبان قدرت و پول و سلاح ظهور یافته که رفتارهای غیرانسانی و بازیگریهای خود در صحنه بین‌المللی را بمدد زبان ناراست و تبلیغات فراگیر توجیه کرده، در قلب واقعیات سنگ تمام گذارده و میگذارند. اکنون در مجامع بین‌المللی، زبانها در باب آزادی و احترام به حقوق انسانها و ارزشهای بشری بسیار به گردش می‌آید، اما در مقابل چشم میلیونها تن از همین انسانها، حقوق ملت‌های مظلوم به نام آزادی و لیبرالیسم و حقوق بشر پایمال شده و ثروتهای مادی و معنویشان چپاول میشود. آیا امروزه این همان اروپا و آمریکایی است که منادی الغای برده‌داری بود و ادعای آزادی ملت‌ها در تعیین سرنوشت و صیانت از حقوق بشر را داشت؟! کار بدانجا رسیده که رئیس کنونی دولت آمریکا با وقاحت تمام، از دوشیدن ملت یا ملت‌هایی بمانند چهارپایان سخن میگوید و هیچ صدایی از هیچ جای جهان و حتی از جانب دولت مفلوک مورد نظر ویبلند نمیشود!

این زبان نه در خدمت دانایی و کرامت که در خدمت جهل و مذلت است. این زبان بجای انعکاس روشنایی و نقش روشنگری، پوشاننده و دورکننده از واقعیت است و برغم دسترسی کنونی بشر به حجم عظیمی از داده‌های علمی و خبری، همواره لایه‌یی از مقاصد تبلیغاتی و حتی سیاسی بر آنها سایه افکننده است. آنگاه که بشر بجای تسلیم در برابر حق و حقیقت و بندگی خداوند متعال، در سوداوخدا بودن و خدایی کردن و فرعونیت بر روی زمین است، زبان او نیز با مقاصد وی همسو و هماهنگ است و هر چیزی را برای ایصال به مقاصد خود توجیه می‌کند. در کتاب خدا و تعلیمات امامان، منشاء و مبدأ زبان خداوند است؛ همو که بیان و اسماء را به آدمی تعلیم داد و از اینرو مقصد و غایت چنین زبانی نیز آشکار میشود و آن چیزی نیست جز بیان حق و تصدیق حقیقت و عمل به لوازم آن.

سردبیر

سال نهم، شماره سوم
زمستان ۱۳۹۷